

УДК 159.9:37.07:005.95]:613.86
 DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-3-3>

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ: АНАЛІЗ ЗАРУБІЖНИХ ПІДХОДІВ

Карамушка Л. М.

*доктор психологічних наук, професор,
 академік Національної академії педагогічних наук України,
 завідувач лабораторією організаційної та соціальної психології
 Інститут психології імені Г. С. Костюка
 Національної академії педагогічних наук України
 вул. Паньківська, 2, Київ, Україна
 orcid.org/0000-0003-0622-3419
 LKARAMA01@gmail.com*

Ключові слова: психологічне здоров'я, "healthy schools", персонал освітніх організацій, соціальних стигми в отриманні послуг із психологічного здоров'я, організаційно-психологічні умови забезпечення психологічного здоров'я, програми забезпечення психологічного здоров'я, рівні забезпечення психологічного здоров'я.

Стаття присвячена аналізу зарубіжних підходів до визначення сутності психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій та організаційно-психологічних умов його забезпечення. Розкрито зміст психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій та основні аспекти його дослідження в зарубіжній науці і практиці. Проаналізовано сутність концепції "healthy schools" («здорові школи»), її основні складові, необхідність впровадження. Показано роль психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій для ефективної діяльності "healthy schools". Підкреслено, що позитивне психологічне здоров'я є важливим чинником ефективної діяльності освітніх організацій в цілому та задоволеності персоналу роботою та організацією, а також дотримання балансу між роботою та іншими сферами життя.

Проаналізовано ряд проблем у психологічному здоров'ї персоналу освітніх організацій, наявність соціальних стигми як бар'єрів для отримання освітнім персоналом послуг із психічного здоров'я. Виокремлено організаційно-психологічні умови для забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій на різних рівнях управління освітніми організаціями:

- а) індивідуальному (турбота персоналу про своє психічне здоров'я; розвиток необхідних професійних якостей; встановлення чітких меж між роботою та домашнім життям та інше);
- б) груповому (психологічна підготовка управлінських команд; створення віртуальних груп підтримки для освітнього персоналу; розуміння психологічних особливостей різних груп освітнього персоналу та інше);
- в) організаційному (включення кращих практик щодо психічного здоров'я в навчальні програми; створення культури психологічного здоров'я в школах; регулярне дослідження негативних виявів психологічного здоров'я вчителів; створення сприятливого освітнього середовища та інше);
- г) міжорганізаційному (розробка та впровадження інтернет-ресурсів для інформаційної підтримки освітнього персоналу; використання інтерактивних форм надання психологічної допомоги освітньому персоналу; надання місцевими органами влади соціальної підтримки освітньому персоналу та інше).

EDUCATIONAL ORGANIZATION STAFF'S PSYCHOLOGICAL HEALTH: ANALYSIS OF FOREIGN APPROACHES

Kramushka L. M.

*Doctor of Psychological Sciences, Professor,
Academician of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Head of the Laboratory of Organizational and Social Psychology
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
G. S. Kostiyk Institute of Psychology
Pankivska st., 2, Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0622-3419
LKARAMA01@gmail.com*

Key words: *psychological health, "healthy schools", educational organization staff, social stigmas in receiving psychological health services, organizational and psychological conditions for psychological health maintaining, psychological health programs, levels of psychological health maintaining.*

The article analyzes foreign approaches to determining the essence of educational organization staff's psychological health and organizational and psychological conditions for its promotion. The author discusses the content of educational organization staff's psychological health, the main aspects of its research in foreign science, as well as the concept of "healthy schools" and its main components and the role of educational organization staff's psychological health in the effective work of "healthy schools". The author emphasizes that positive psychological health is an important factor in educational organizations' effective work and staff's satisfaction with work and organization, as well as in maintaining a balance between staff's work and different areas of life.

The author describes different problems in educational organization staff's psychological health and social stigmas as barriers to receiving psychological health services by educational staff. The organizational and psychological conditions for promoting educational organization staff's psychological health include the following levels of educational organization management:

- a) individual level (staff's care about their psychological health, staff's development of the professional qualities critical for psychological health promotion, establishing clear boundaries between work and home life, etc.);
- b) group level (management teams' psychological training, creation of virtual educational staff's support groups, understanding of the psychological characteristics of different educational staff groups, etc.);
- c) organizational level (inclusion of best psychological health promoting practices in curricula, creation of psychological health culture in schools, research into manifestations of teachers' poor psychological health, creation of a psychological health-promoting educational environment, etc.);
- d) inter-organizational level (development and use of Internet resources for the information support of educational staff, interactive psychological assistance to educational staff, local authorities' social support for educational staff, etc.).

Постановка проблеми. Однією із важливих умов ефективності діяльності освітніх організацій є підтримка та збереження психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій. Це обумовлено, з одного боку, складністю інноваційних завдань, які вирішуються освітніми організаціями в умовах реформування освітньої галузі, необхідністю підготовки підростаючих поколінь до активного самостійного життя, а з іншого боку, турбулентними тенденціями,

які спостерігаються в суспільстві, які обумовлені економічною кризою, соціальними катаклізмами, наслідками пандемії COVID-19, які негативного позначаються на благополуччі освітнього персоналу та ін. З метою пошуку адекватних організаційно-психологічних умов і технологій забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій доцільним є врахування зарубіжного досвіду у вирішенні цього питання.

Мета статті. Проаналізувати зарубіжні підходи до аналізу сутності психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій та організаційно-психологічних і програм його забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури показує, що українські вчені роблять лише перші кроки в осмисленні змісту психологічного здоров'я освітнього персоналу та умов його забезпечення. Окремі розробки з означеної проблеми виконані такими науковцями, як О.В. Креденцер, В.І. Лагодзінська, К.В. Терещенко та інші.

У наших попередніх розробках [13] на основі аналізу зарубіжних джерел (документів державних та неурядових організацій, наукових досліджень) проаналізовано сутність психічного здоров'я, визначено його роль у життєдіяльності особистості, громади та суспільства. Проаналізовано державні та неурядові стратегії у забезпеченні психічного здоров'я, загальні та профільні програми захисту та зміцнення психічного здоров'я. Підкреслено необхідність активно долучення України до вивчення, розробки та впровадження міжнародних стандартів з проблеми психічного здоров'я, підвищенню культури населення з цієї проблеми, залученню фахівців різних напрямків до діагностики психологічного здоров'я населення та різних професійних груп та впровадження відповідних програм психологічної підтримки.

Однак, що стосується вивчення зарубіжних підходів до розкриття сутності психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій, то такі дослідження, наскільки нам відомо, в Україні відсутні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спочатку проаналізуємо *зміст психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій та основні аспекти його дослідження*.

Базуючись на підходах Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) [30] про сутність психічного здоров'я та особливості його вияву в персоналу організацій, *психологічне здоров'я персоналу освітніх організацій* можна розглядати, як стан благополуччя, при якому освітній персонал реалізує власні здібності, може впоратися із повсякденними стресами в професійному та власному житті, може продуктивно та ефективно працювати заради реалізації інтересів своєї освітньої організації (навчання, виховання учнів, сприяння їх розвитку), забезпечувати баланс між роботою та сімейним життям.

Аналіз літератури показує, що в *західній науці та практиці* проблема психологічного здоров'я в освітніх організаціях має досить давню історію і розробляється вченими, практиками, урядовими та неурядовими організаціями різних країн в контексті реалізації міжнародних стандартів до цієї проблеми, з проекцією на освітню галузь [11].

Про це свідчить, зокрема, той факт, що ще в 80-х роках минулого століття в школах було розроблено та впроваджено багато програм психічного здоров'я в різних країнах: США [2], Нідерландах [4], Пакистані [17], Шотландії [33] та ін. Визначено зміст та складові потенціалу школи для забезпечення психологічного здоров'я [11; 27], розроблені рекомендації з проблеми забезпечення психологічного здоров'я для учнів, зокрема щодо проведення тренінгів для оволодіння навичками для життя [31], впровадження спеціальних освітніх програм для вчителів, батьків та членів родини [21; 28; 29], проаналізовано 25-річний досвід консультування з цієї проблеми в школі [3]. Детальний аналіз цих програм представлено в монографії, яка підготовлена ВООЗ у 1994 році (R. Hender at. al. [11]).

Далі розглянемо *зміст концепції “healthy schools” та її роль у забезпеченні психічного здоров'я персоналу освітніх організацій*.

Насамперед, зазначимо, що концепція “healthy schools” («здорових шкіл») [26] є однією із головних концепцій в забезпеченні психічного здоров'я персоналу освітніх організацій.

Необхідність створення таких шкіл обумовлена, зокрема, тим, що станом на 2019 рік у кожній четвертої учня є проблеми зі здоров'ям, які впливають на його здатність бути успішними в класі, що удвічі більше, ніж 30 років тому. Це впливає на довгострокове здоров'я учні та на їхні можливості вчитися та досягати успіху в школі [26].

Мета «здорових шкіл» полягає в тому, щоб учні вчилися цінувати власне здоров'я і навчалися в здоровому та позитивному шкільному середовищі, яке є фундаментальною основою для ефективного навчання та успіху учнів, адже встановлено, що шкільне середовище підтримує здоровий розвиток учнів в усіх напрямках їх життєдіяльності (фізичному, психологічному, когнітивному, соціальному та емоційному) [26]. Зазначається, що основними елементами здорового шкільного середовища є такі: доступ до охорони здоров'я, здорове харчування та фізична активність, чисте повітря та вода, а також освіта щодо здорового способу життя [26; 32].

До основних *складових частин «здорової школи»* належать:

1) здорові приміщення для навчання та гри (усі учні заслуговують на доступ до чистого та безпечного середовища, у приміщенні та поза ним);

2) здоров'я є невід'ємною складовою забезпечення успішності учнів під час навчання оскільки здорові учні частіше відвідують школу, мають більшу здатність зосередитись на уроці та мають кращі можливості для досягнення академічних успіхів);

3) наявність компетентних викладачів, адміністраторів, медичного персоналу (які впроваджують

науково обґрунтовані, економічно ефективні стратегії та методи, що сприяють екологічним рішенням та впроваджують здорову практику в школі);

4) доступ до послуг фізичного здоров'я (забезпечення комплексної медичної допомоги в школі, включаючи послуги з охорони психічного здоров'я, особливо для учнів із соціально незабезпечених сімей);

5) залучення батьків та членів громади (керівники шкіл повинні залучати батьків та членів громади до розуміння зв'язку між здоров'ям учнів та навчальними досягненнями, здоров'ям учнів та здоров'ям громади) [26].

На більшість із названих вище складових «здорової школи» вказує і Шотландська медична освітня група, яка говорить про те, що «здорова школа» включає три основні елементи школи, що сприяють зміцненню здоров'я (офіційну програму, шкільний дух (фізичне та соціальне середовище) та взаємозв'язок між школою, сім'єю та громадою) [33].

Разом із тим дослідження вказують на те, що в багатьох школах орієнтація на підтримку здоров'я учнів реалізується не в повній мірі, що може негативно вплинути на досягнення освітніх цілей [26].

Важливою складовою програми «Здорові школи» в зарубіжній практиці є надання послуг з охорони психічного здоров'я, необхідність яких обумовлена тим, що навіть за консервативними підрахунками 10 % усіх дітей мають певні психічні розлади із серйозними супутніми порушеннями у дитинстві. Ці порушення включають проблеми з навчанням, проблеми із фізичним здоров'ям та зловживання наркотиками, щонайменше 3 % дітей шкільного віку страждають від серйозних психічних захворювань, таких як важка депресія, думки про самогубство, психози, серйозні проблеми з порушенням здоров'я або обсессивно-компульсивний розлад [11].

Як зазначається в літературі, комплексна програма охорони психічного здоров'я повинна бути складовою всеохоплюючої шкільної програми охорони здоров'я, що включає інструктаж з охорони здоров'я на всіх рівнях, легкодоступні медичні послуги, створення безпечного середовища та взаємодію з сім'ями та громадськими організаціями [11]. Метою втручань у школі в цьому контексті є набуття досвіду, який зміцнить здатність дітей справлятися зі стресом навколишнього середовища та проблемами, з якими їм доводилося зустрічатися у процесі дорослішання. Використання програми призводить до підвищення показників відвідування школи, підвищення академічного успіху, а також зменшує вживання наркотиків, споживання алкоголю та куріння сигарет у дітей та підлітків [11].

Дослідники наголошують, що надання емоційної підтримки та настанов дітям разом із викладанням у класі є складним як фізично, так і емоційно, *тому вчителі також потребують постійної підтримки для просування власної позитивної поведінки в галузі здоров'я*, щоб покращити їх здатність служити зразком для наслідування як для дітей, так і для батьків та членів сім'ї [11].

Разом, з тим, дослідження вказують на *ряд проблем* у вирішенні цього питання. Так у процесі опитування, проведеного недавно в США, число осіб, які вказали, що їхнє психічне здоров'я було поганим протягом останніх 7 днів (із 30 попередніх) становило 58 %, в той час, як в 2015 році число таких осіб було лише 34 %. Більше половини опитуваних погодились, що вони не відчувають такого ж ентузіазму, як тоді, коли вони почали викладати. Також переважна більшість опитаних зазначили, що вони не досипають [24].

Окрім того, виявлено, що керівники не адекватно оцінюють стан психічного здоров'я у вчителів. Так, в процесі опитування, проведеного дослідницьким центром Education Week, 71 % опитаних американських керівників шкіл зазначили, що емоційне та фізичне благополуччя вчителів посідають перше місце в списку їх пріоритетів, проте лише 24 % вчителів, тобто, втричі менше, заявили, що ці напрямки діяльності є пріоритетними у їхніх школах [14]. На запитання про те, що їхні школи зробили для підтримки благополуччя вчителів, 29 % керівників відповіли, що вони забезпечили належні умови для психічного здоров'я вчителів, однак, лише 16 % вчителів вказали на це [14].

З огляду на їх розширені обов'язки, зростаюча кількість викладачів намагається впоратися зі змінною вимог своєї професії, однак, згідно результатів опитування 30 000 освітян, проведеного Американською федерацією вчителів, 78 % зазначили, що вони часто фізично та емоційно виснажені в кінці дня [14].

Водночас, ситуація ускладнюється ще тим, що за даними недавнього опитування Університету Фенікса щодо психічного здоров'я, майже третина (31 %) опитаних дорослих в США назвали *соціальні стигми як бар'єр для отримання послуг із психічного здоров'я*. Врахування цього факту є дуже важливим для освітньої галузі, оскільки багато вчителів також поділяють настрої, що звернення за консультацією може свідчити про їхню слабкість або нездатність впоратися зі своїм навантаженням [14].

Американські дослідники зазначають, що роблячи охорону психічного здоров'я більш доступною для вчителів, можна допомогти їм рухатися вперед як професіоналам, так і особистостям, долаючи *стигму*, часто пов'язану з

пошуком способів лікування психологічного здоров'я. Також наголошується, що, забезпечуючи емоційну підтримку, яку вчителі так потребують і заслужують, можна допомогти їм розвиватися професійно та жити більш щасливішим життям, одночасно вирішуючи проблему нестачі вчителів в Америці, що створює напругу для всієї системи освіти [14].

Отже, *підсумовуючи*, можна говорити про те, що забезпечення психологічного здоров'я вчителів має бути важливою складовою діяльності «здорових шкіл», що позитивно вплине на успішність учнів та їх благополуччя, а також буде сприяти професійному розвитку та благополуччю самих вчителів, їх задоволеності роботою.

І насамкінець *проаналізуємо організаційно-психологічні умови та програми для забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій*.

Аналіз літератури свідчить про те, що з метою забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій в зарубіжній науці та практиці визначено ряд організаційно-психологічних умов та розроблено значну кількість програм.

Так, **J. Miller, S. Hasting** зазначають, що для того, щоб надати освітянам країни необхідну підтримку, слід зробити пріоритетними такі ресурси психологічного здоров'я, як спеціалізоване консультування, програми безперервної освіти та зусилля громади, спрямовані на оздоровлення [16].

Базуючись на розробках А. Di Fabio [6], які стосуються чотирьох рівнів здійснення інтервенцій з проблеми психологічного здоров'я (індивідуального, групового, організаційного та міжорганізаційного), та враховуючи розробки європейських та американських психологів та практиків, можна також, на наш погляд, говорити про чотири основні рівні забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу, зокрема в умовах пандемії COVID-19. Нами, з урахуванням наявних літературних джерел виділено та проаналізовано такі умови та програми, які віднесено до чотирьох названих вище рівнів.

Стосовно *індивідуального рівня* забезпечення психологічного здоров'я, тобто, який стосується безпосередньо самого освітнього персоналу, то тут можна говорити про наступне.

По-перше, турбота про своє психічне здоров'я має бути важливою цінністю для освітнього персоналу. При цьому зазначається, що, якщо термін «психічне здоров'я» сприймається не дуже позитивно, то можна використовувати терміни «психологічне благополуччя» або «здоровий спосіб життя» [7].

По-друге, слід дбати про своє фізичне здоров'я (займатися фізичними вправами, медитувати, займатися йогою, висипатись і тому подібне) [1;

8]. Слід зазначити, що у цьому плані проводяться дослідження, які обґрунтовують необхідність здійснення вчителями відновлюваних перерв протягом робочого дня та аналізують зв'язок між відновлюваними вправами та благополуччям молодих та старших вчителів (A. Virtanen, J. de Bloom, U. Kinnunen) [25].

По-третє, потрібно розвивати свої професійні якості: посилювати свою професійну мотивацію; вибирати той напрямок професійної активності, де відчуваєш себе найбільш комфортно; розвивати професійне мислення; ніколи не «застрягати» там, де відчуваєш, що займаєшся викладацькою діяльністю тільки із-за того, що «повинен викладати», тобто, формувати у себе готовність до зміни ситуації; бути активними та розвивати свої особистісні ресурси [16]. Слід зазначити, що у цьому контексті проводяться дослідження, які стосуються особливостей роботи, яка базується на активності персоналу та її впливу на робоче академічне середовище (T. Muhonen, H. Berthelsen) [18], розвитку академічної резил'єнтності і копінг-стратегій та їх впливу на академічну задоволеність та ефективність (I. Meneghel, I. Martinez, M. Salanova, H. De Witte) [15].

По-четверте, необхідно встановити, наскільки це можливо, чіткі межі між школою та домашнім життям. При цьому наголошується, що життя за межами викладацької роботи, це життя, сповнене творчості та надії, людей та можливостей, тому, якою б привабливою не була викладацька робота, вона не замінює інших сфер благополуччя [5].

По-п'яте, наголошується на те, що освітні працівники, якщо вони відчувають потребу в офіційній підтримці психічного здоров'я (у формі терапії або ліків), не повинні «бути героями», а негайно звертатись за допомогою [5].

Щодо *групового рівня* забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу, то тут суттєвими є такі підходи.

По-перше, важливою є психологічна підготовка *управлінських команд* з проблеми психологічного здоров'я, і особливо щодо симптомів раннього розпізнавання порушень психологічного здоров'я, а також груп бажаючих працівників, які будуть «послами» психічного здоров'я і сприятимуть підвищенню обізнаності колег з цієї проблеми та залучатимуть їх до її розуміння [29].

По-друге, значущим є також створення *віртуальних груп підтримки* для вчителів, директорів та помічників директорів з проблеми психологічного здоров'я, в рамках яких можуть обговорюватися існуючі проблеми [29].

По-третє, суттєвим є усвідомлення та вивчення того, що деякі групи освітнього персоналу можуть потребувати більшої підтримки, ніж інші. Так, наприклад, в США, згідно з дослі-

дженням Mind Share Partners, представники ЛГБТ-спільноти набагато частіше відчували симптоми психічних захворювань (від тривоги та смутку до кошмарів або параної), а представники менш захищених соціальних груп набагато частіше хворіли на COVID-19 або втрачали близьких людей від цієї хвороби [29].

Організаційний рівень забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу передбачає використання таких підходів.

По-перше, найкращі практики щодо психічного здоров'я та здоров'я мають бути включені в навчальні програми на ранніх стадіях навчання вчителів. Представники вищої освіти та органи управління освітою повинні взяти на себе ініціативу у створенні цих програм, забезпечити, щоб психічне здоров'я стало пріоритетом у школах і щоб усі вчителі мали ресурси, необхідні для досягнення успіху та збереження здоров'я. Також слід продовжувати навчання з цієї проблеми, як в школі, так і поза школою [8].

По-друге, керівники шкіл також повинні зіграти свою роль у створенні культури психічного здоров'я, тобто, шкільні системи повинні «інвестувати» в психічне, фізичне та соціальне здоров'я своїх вчителів, визначаючи та винагороджуючи вчителів за все, що вони роблять, навіть «дрібниці», заохочуючи використання малих груп та консультування, що може мати значний, позитивний вплив на життя своїх вчителів [8].

По-третє, слід досліджувати вияви психологічного здоров'я вчителів, які можуть негативно впливати на ефективність діяльності організації та показники активності вчителів. Тобто, постійна діагностика «реального» психологічного здоров'я вчителів має бути обов'язковою програмою в школах. Так, в США з 2017 року щорічно проводиться вивчення благополуччя вчителів, результати якого представлено, зокрема, у звітах “Teacher wellbeing” [22; 23]. S.V. Ryan et al. досліджували вплив стресу серед вчителів на їхні наміри покинути роботи, а також показники плинності в організації [19]. J. García-Arroyo, A. Osca-Segovia, J.M. Peiró вивчали особливості вияву професійного вигорання у вчителів у 36-країнах, з урахуванням соціальних та культурних особливостей цих країн [9]. M.D. Santamaría, N.I. Mondragon, N.B. Santxo, N. Ozamiz-Etxebarria досліджували вияви стресу, напруженості і депресії у вчителів на початку академічного року в період пандемії COVID-19 [20].

По-четверте, необхідно сприяти створенню сприятливого освітнього середовища в освітніх організаціях [8; 12]. У цьому контексті ведуться дослідження про те, яка роль підтримуючого лідерства для активного включення освітнього персоналу в роботу і як це впливає на його бла-

гополуччя (M. Christensen, J. Dawson, K. Nielsen) [5]. Також суттєвим тут є створення «підтримуючої» організаційної культури, при якій справжні запити про самопочуття колег та підтримуючі відповіді влітаються у щоденну практику, зокрема, завдяки введенню таких посад, як «тренери з культури та клімату», як це практикувалось під час пандемії COVID-19 в окремих штатах та школах США [18].

На **міжорганізаційному рівні** забезпечення психологічного здоров'я освітнього персоналу використовуються такі умови та програми.

По-перше, розробка та використання освітніми громадськими організаціями та освітніми мережами великої кількості інтернет-ресурсів для інформаційної підтримки освітнього персоналу з проблеми психічного здоров'я та благополуччя.

Так, наприклад, інтернет-ресурс “50 Resources to Support the Mental Health of Teachers and School Staff” («50 ресурсів для підтримки психічного здоров'я вчителів та шкільного персоналу»), який розроблено у Великобританії, включає такі змістовно-інформаційні блоки: «Групи та організації для підтримки психологічного здоров'я», «Вебсайти та інші контенти для психологічного здоров'я», «Книги по психологічному здоров'ю», «Подкасти для психологічного здоров'я» та ін. [8].

Освітня мережа “Educational Support” («Підтримка для освіти»), створена в Уелсі, також включає велику кількість інтернет-ресурсів, які розраховані як на вчителів, так і на керівників шкіл [7]. Наприклад, рубрика «Підтримка для вчителів» включає аналіз таких питань: перевантаження, тривожність, депресія, баланс між роботою та іншими сферами життя та ін. До форм психологічної підтримки, які практикуються на сайті, відносяться такі: короткі інформаційні повідомлення, наглядні постери, відео-матеріали, діагностика за допомогою психологічних опитувальників та ін. [28].

По-друге, використання освітніми громадськими організаціями та освітніми мережами інтерактивних форм надання допомоги освітньому персоналу з проблеми психологічного здоров'я та благополуччя.

Так, рубрика “School leaders’ wellbeing service” («Сервіс для підтримки благополуччя шкільних лідерів») [7] містить такі форми роботи:

а) підтримка у фасилітативних он-лайн групах колег (по шість осіб, за участю кваліфікованого фасилітатора), в яких обговорюються проблеми, з якими зустрічаються в своїй роботі керівники та підходи до їх вирішення;

б) проведення з директорами шкіл супервізійних сесій акредитованими консультантами з метою рефлексії, аналізу та подолання негатив-

них емоцій, які pojawiaються відповідно до нових викликів у їхній роботі та в житті;

в) цілодобова підтримка для членів управлінської команди (через телефон, інтернет, очні сесії) для сприяння у вирішенні різних питань, які виникають в освітніх менеджерів (наприклад, для розвитку м'яких навичок та формування впевненості у вирішенні складних ситуацій; отримання фінансової, юридичної та практичної підтримки кваліфікованих фахівців з ряду особистих питань та ін.).

Слід зазначити, що підтримка надається цілодобово та без вихідних, а працівники школи можуть отримати доступ до різноманітної емоційної та практичної підтримки.

Слід зазначити, що розробляються різні види допомоги місцевих органів влади щодо забезпечення психічного здоров'я вчителів в період пандемії COVID-19 [10].

Висновки.

1. Базуючись на підходах ВООЗ, психологічне здоров'я персоналу освітніх організацій можна розглядати як стан благополуччя, при якому освітній персонал реалізує власні здібності, може впоратися із повсякденними стресами в професійному та власному житті, може продуктивно та ефективно працювати заради інтересів своєї освітньої організації (навчання, виховання учнів, сприяння їх розвитку), забезпечувати баланс між роботою та сімейним життям.

2. Забезпечення позитивного психологічного здоров'я персоналу зарубіжних освітніх органі-

зацій є важливою складовою діяльності «*healthy schools*» («здорових шкіл»), мета яких полягає в тому, щоб учні вчилися цінувати власне здоров'я і навчалися в здоровому та позитивному шкільному середовищі, яке є фундаментальною основою для ефективного навчання та успіху учнів. Врахування та розповсюдження досвіду таких шкіл є доцільним у вітчизняній практиці, оскільки позитивне психологічне здоров'я є важливим чинником ефективної діяльності освітніх організацій в цілому та задоволеності персоналу роботою та організацією, а також дотримання балансу між роботою та іншими сферами життя.

3. Для забезпечення психологічного здоров'я персоналу зарубіжних освітніх організацій у зарубіжній практиці широко використовуються організаційно-психологічні умови та програми на різних рівнях управління освітніми організаціями: індивідуальному, груповому, організаційному та міжорганізаційному. Використання таких програм у вітчизняній практиці, з урахуванням особливостей нашої освітньої системи, може сприяти збереженню та зміцненню психологічного здоров'я персоналу вітчизняних освітніх організацій.

Перспективи подальших розробок. До перспектив подальших досліджень відноситься здійснення порівняльного аналізу зарубіжних та вітчизняних організаційно-психологічних програм забезпечення психологічного здоров'я персоналу освітніх організацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Aperribai L, Cortabarria L, Aguirre T, Verche E and Borges Á . (2020) Teacher's Physical Activity and Mental Health During Lockdown Due to the COVID-2019 Pandemic. *Frontiers in Psychology*. 11:577886. doi: 10.3389/fpsyg.2020.577886
2. Berlin I.N. (1974) Mental health programs in the schools. *American Handbook of Psychiatry*, (2nd edition). Arieti S, (ed). Basic Books. P. 735–748.
3. Berlin I.N. (1977) Some lessons learned in 25 years of mental health consultation to schools. In *Principles and Techniques of Mental Health Consultation to Schools*. Plog S.C. and Ahmed P.I. (eds). Plenum, New York, P. 23–47.
4. Bosma M.W.M., Hosman C.M.H. (1995) Mental Health Promotion and Prevention in Schools. Dutch Centre for Health Education and Health Promotion, University of Nijmegen, 25 p.
5. Christensen M., Dawson J., & Nielsen K. (2021) The Role of Adequate Resources, Community and Supportive Leadership in Creating Engaged Academics. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 18(5), 2776. <https://doi.org/10.3390/ijerph18052776>
6. Di Fabio A. (2017) Positive Healthy Organizations: Promoting Well-Being, Meaningfulness, and Sustainability in Organizations. *Frontiers in Psychology*. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01938>
7. Educational Support. URL: <https://www.educationsupport.org.uk/coronavirus-support>
8. Fifty Resources to Support the Mental Health of Teachers and School Staff. URL: <https://teach.com/resources/mental-health-resources-teachers-school-staff/>
9. García-Arroyo J., Osca-Segovia A., & Peiró J.M. (2019) Meta-analytical review of teacher burnout across 36 societies: the role of national learning assessments and gender egalitarianism. *Psychology & Health*. № 8. P. 733–753.
10. Gewertz C. (2021) Teachers' Mental Health Has Suffered in the Pandemic. Here's How Districts Can Help. *Education Week*, 2021. URL: <https://www.edweek.org/leadership/teachers-mental-health-has-suffered-in-the-pandemic-heres-how-districts-can-help/2021/05>

11. Hendren R, Birrell Weisen R., Orley J. (1994) Mental health programmes in schools. Division of mental health of World Health Organization Geneva. 34 p.
12. How we can support mental health in school? True education partnerships: transforming lives through immersive education partnerships. URL: <https://www.trueeducationpartnerships.com/schools/tips-for-supporting-mental-health-in-schools/>
13. Karamushka, L.M. (2021) Mental health: essence, main determinants, strategies and programs. *Psychological Journal*. 7(5), 26–37. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.5.3>
14. Manknen K. 61% of Teachers Stressed Out, 58% Say Mental Health Is Not Good in New National Survey. 2017. URL: <https://www.the74million.org/61-of-teachers-stressed-out-58-say-mental-health-is-not-good-in-new-national-survey/>
15. Meneghel, I., Martinez, I.M., Salanova, M., De Witte H. (2019) Promoting academic satisfaction and performance: Building academic resilience through coping strategies. *Psychology in the Schools*. № 56, P.875–890. DOI: 10.1002/pits.22253
16. Miller J., Hasting S. 15 Mental Health Tips For Teachers. URL: <https://www.teachthought.com/pedagogy/mental-health-tips-for-teachers/>
17. Mubbashar MH: The School Mental Health Programme at Gujar Khan Pakistan (1993). Presented at the consulation on School Mental Health Programmes, Islamabad, Pakistan, 14–17 November.
18. Muhonen T., & Berthelsen, H. (2020) Activity-Based Work and its implications for the academic work environment. *Journal of Applied Research in Higher Education*. ahead-of-print. <https://doi.org/10.1108/JARHE-02-2020-0046>
19. Ryan S.V., Nathaniel P., Pendergast L.L., Saeki E., Segool N. and Schwing S. (2017) Leaving the teaching profession: the role of teacher stress and educational accountability policies on turnover intent. *Teaching and Teacher Education*. № 66, P.1–11.
20. Santamaría M.D., Mondragon N.I., Santxo N.B., Ozamiz-Etxebarria N. (2021) Teacher stress, anxiety and depression at the beginning of the academic year during the COVID-19 pandemic. *Global Mental Health*, 2021. № 8, P.1–8. <https://doi.org/10.1017/gmh.2021.14>
21. Scheuch K., Haufe E., Seibt R. (2015) Teachers' health. *Deutsches Arzteblattinternational*. № 112, P. 347–356.
22. Teacher wellbeing index. 2019. URL: https://www.educationsupport.org.uk/sites/default/files/teacher_wellbeing_index_2019.pdf
23. Teacher wellbeing index. 2020. URL: <https://www.educationsupport.org.uk/resources/research-reports/teacher-wellbeing-index-2020>
24. The state of teacher mental health in America. URL: https://www.givingcompass.org/article/the-state-of-teacher-mental-health-in-america/?gclid=EAIaIQobChMI_uW__Ymp8QIVcAWiAx1AvgFoEAAYBCAAEgJehfD_BwE
25. Virtanen A., de Bloom J., & Kinnunen U. (2019) Relationships between recovery experiences and well-being among younger and older teachers. *International Archives of Occupational and Environmental Health*. <https://doi.org/10.1007/s00420-019-01475-8>
26. What Is a Healthy School? URL: <https://healthyschoolscampaign.org/about/our-vision-what-is-a-healthy-school/>
27. Wolff S. (1992) The School's Potential for Promoting Mental Health. Unpublished manuscript, WHO, June.
28. World Health Organization (WHO). Division of Family Health: Approaches to Adolescent Health and Development: Principles for Success. *A Joint World Health Organization/International Youth Foundation Meeting*. Geneva, 20–22 November 1991 WHO/ADH/92.3
29. World Health Organization (WHO). Division of Mental Health: Learning to be Parents: An Annotated Bibliography of Programmes for Young People. WHO/MNH/PRO 88.1, 1988.
30. World Health Organization (WHO). Mental health: strengthening our response. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
31. World Health Organization (WHO). Skills for Life. *Newsletter* (WHO. Division of Mental Health. Geneva). WHO/MNH/NLSL, 92.1.
32. World Health Organization (WHO)/UNESCO/UNICEF: Comprehensive School Health Education: Suggested Guidelines for Action. World Health Organization. Geneva. 1992.
33. Young I., Williams T. (1989) The Healthy School. Scottish Health Education Group, Edinburgh. 26 p.